

Tomaž Jurca

CALVIN IN LUTHER O POSVETNI OBLASTI

UVOD

Pričujoča razprava se dotika treh protestantskih besedil o posvetni oblasti ter njeni vlogi v družbi, ki so jo v šestnajstem stoletju pretresali hudi verski nemiri. Gre za obdobje zatona univerzalnih monarhij in papeške politične moči, v katerem se pojavi potreba po novih socialno političnih teorijah, ki bi bile skladne z novimi verskimi tokovi in v luči razvoja nacionalnih držav ne bi ogrožale njihovega obstoja in širjenja. V teh besedilih Jean Calvin (Cauvin, Calvinus, Kalvin) in Martin Luther ne razpravljata zgolj o neupravičenosti papeških zahtev po popolnosti oblasti (*plenitudo potestatis*), o čemer je prepričljivo spregovoril že Marsilij Padovanski, ampak razmišljata predvsem o posvetni oblasti ter njenih pristojnostih in nalogah tako v zvezi z duhovnimi kot posvetnimi zadevami. Protestantska cerkev je namreč pri svojem delovanju potrebovala zaščito lokalnih oblastnikov, zato je v zvezi s tem razvila svoje zamisli, ki so kljub temu, da so večinoma temeljile na *Svetem pismu* in Pavlovih naukah, v nekaterih pogledih že presegle togost srednjeveškega družbenega reda.

Luthrov traktat *An den christlichen Adel deutscher Nation (Krščanskemu plemstvu nemškega rodu)* je prvi od treh spisov iz leta 1520, ki jih je nemški reformator zasnoval kot odgovor na papeževo bulo *Exsurge Domine* in njegovo grožnjo z izobčenjem, če ne bi preklical svojih tez. Tri leta pozneje je zaradi spora s saškim vojvodo delo dopolnil s spisom *Von weltlicher Obrigkeit (O posvetni oblasti)*, v katerem je spričo omenjenih težav svoje zamisli o posvetni oblasti zastavil nekoliko previdneje. Calvin se je s problematiko spoprijel v dvajsetem poglavju IV. knjige svojega znamenitega dela *Institutio Religionis christianae (Temelji krščanske vere)*, ki so ga v latinščini prvič natisnili leta 1536, v francoščini pa

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

pet let pozneje. Francoski reformator je delo večkrat popravil in dopolnil, končno različico pa so v latinščini izdali leta 1559.

KRATKA PRIMERJAVA LUTHROVIH IN CALVINOVIH SPISOV

Primerjava zajema besedili *An den christlichen Adel deutscher Nation* in *Von weltlicher Obrigkeit* Martina Luthra ter 20. poglavje v IV. knjigi dela *Institutio Religionis christianae* Jeana Calvina.

Težavno razmerje med sveto in posvetno oblastjo je burilo duhove političnih filozofov zahodne Evrope predvsem v srednjem veku. Že od časov antičnega Rima so bili posvetni vladarji tako ali drugače vključeni v administracijo in organizacijo Cerkev, kar se je kazalo predvsem pri nadzoru nad prvimi koncili, na drugi strani pa so kleriki tudi sami posegali po posvetni oblasti, o čemer najbolj očitno priča obdobje t. i. hildebrandskega papeštva. Lahko bi torej rekli, da sta bili Cerkev in država v srednjem veku eno telo. Tako so Dante, Marsilij Padovanski¹ in William Ockham v začetku 14. stoletja s svojimi spisi jasno opozorili na zapleteno problematiko boja med papežem in cesarjem za vrhovno oblast, s prihodom humanizma, vzponom nacionalnih držav in posledičnim zatonom srednjeveškega papeštva pa so se v okviru reformacije razvile nove s tem povezane teorije. Protestanti so pri širjenju svojih zamisli potrebovali podporo in zaščito posvetnih vladarjev, zato so morali v skladu s svojimi prepričanji izoblikovati tudi temu primerno politično misel. Ta je predvsem v nemškem primeru neločljivo povezana s t. i. *Landeskirche* ali deželno

1 Marsilij Padovanski (ok. 1285–1342) je eden najzanimivejših mislecev srednjega veka. Čeprav ga ne bi mogli prištevati med reformatorje, saj se v versko dogmatiko ni spuščal, pa je njegova življenjska pot vsaj deloma podobna Luthrovi. S svojimi spisi si je nakopal jezo papeža in prislužil izobčenje, zaščito pa je užival pri vplivnem plemiču Ludviku Bavarskem. V svojem delu *Defensor pacis* predstavi v nekaterih pogledih povsem sodobno državno ureditev, kjer ima osrednjo vlogo ljudski zakonodajalec, v katerega so posredno vključeni vsi družbeni sloji. Ljudski zakonodajalec je za Marsilija vrhovno telo v politični skupnosti, zato mu mora biti podrejena tudi Cerkev. Gre torej za prvo odmevnejšo sistematično razpravo o tem, da mora na zemlji vladati posvetni oblastnik in ne papež, katerega zahteve v zvezi s tem naj bi bile popolnoma neutemeljene.

skupnostjo oziroma deželno Cerkvijo, kjer so reformacijo podprli in uzakonili tamkajšnji knezi.

Po izobčenju, ki je doletelo Martina Luthra leta 1521, sta bila njegovo življenje in delo v veliki meri odvisna od volje deželnih gospodov, med katerimi je treba omeniti predvsem Friderika Saškega. Luther se je tako že v začetku opiral na nemško plemstvo, o čemer priča tudi spis *An den christlichen Adel deutscher Nation* iz leta 1520, naperjen v prvi vrsti proti rimski Cerkvi. Z njim je skušal prepričati cesarja in kneze, da bi uporabili svojo moč ter izkoreninili bolezen, kakor je označil lakomnost klerikov in njihovo željo po posvetni oblasti, poskrbeli za koncil ter za druge institucionalne reforme, ki bi omejile število kardinalov, ukinile cerkvene davke in odloke, kot je interdikt, ter odpravile celibat za duhovščino. To naj bi bilo v njihovi moči zato, ker so, kot vsi kristjani, tudi sami duhovniki. Gre torej za prvi zares revolucionarni spis, s katerim se Luther dokončno, odločno in sistematično oddalji od rimske Cerkve, ki naj bi s tremi uzurpacijami ali obzidji, kot jih imenuje v traktatu, preprečevala kakršno koli reformo. Prvo od obzidij je prepričanje, da je duhovna oblast nad posvetno, kar Luther odločno zavrne in pojasni, kot je to že prej storil Marsilij Padovanski, da je zemeljska oblast dana od Boga in da lahko brez zadržkov kaznuje tudi papeža ali škofa. »Zato naj posvetna krščanska oblast svobodno neovirano vrši svojo službo, ne glede, ali je tisti, katerega zadene, papež, škof ali duhovnik. Kdor je kriv, naj trpi. Kar je proti temu reklo duhovsko pravo, je zgolj izmišljena rimska predrznost (*Vermessenheit*). Zakaj takole pravi Pavel (Rim 13,1) vsem kristjanom: *Vsaka duša* (menim, da tudi papeževa) *naj se podreja gosposki, zakaj ta ne nosi meča kar tako, temveč, da služi Bogu, vtem ko kaznuje zle in hvali poštene*. Tudi Peter (1 Pt 2,13) pravi: *Podredite se vsakemu človeškemu redu zavoljo Boga, ki hoče tako*. Razglasil je tudi (2 Pt 2,10), da bodo prišli takšni ljudje, ki bodo zaničevali posvetno gosposko, tako kot se je potem zgodilo z duhovskim pravom.« (Luther, 2002: 93; Luther, 1967: I, 369.)² Rimsko cerkveno pravo naj

2 Pri navajanju in prevajanju odlomkov iz Luthrovih spisov sem uporabil izdajo, ki jo je uredil Otto Clemen in temelji na t. i. Weimarski kritični izdaji: Martin Luther, *Luthers Werke in Auswahl*, ur. Otto Clemen, Walther de Gruyter and.co., Berlin, 1967, in sicer: *An den christlichen Adel deutscher Nation von den christlicher*

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

bi duhovščina iznašla predvsem zaradi tega, da ji ne bi bilo treba odgovarjati za svoje prestopke pred posvetnimi sodniki, in bi ga bilo prav zato treba ukiniti. Luther je to simbolično storil šest mesecev po izidu traktata, ko je v Wittenbergu skupaj z nekaterimi kanonskimi in sholastičnimi spisi javno sežgal papeževo bulo.

Drugo obzidje se tiče neutemeljene cerkvene monopolizacije razlag *Svetega pisma*, tretje pa pravice sklicevanja koncilov, ki naj bi po Nemčevem mnenju, oprtem na *Biblijo* in prva stoletja krščanstva, pripadala cesarju in občestvu vernikov. Tudi Luther se torej zavzema za demokratizacijo Cerkve, a je treba poudariti, da pri svojem razmišljanju še zdaleč ni tako radikalen kot Padovanski. Podobno kot Ockham, je tudi sam predvsem teolog in se v politiko podrobneje ne spušča, oziroma se opira nanjo le toliko, kolikor mu koristi pri širjenju njegovih zamisli.

To je razvidno tudi iz dela *Von weltlicher Obrigkeit*, v katerem nadaljuje razpravljanje o posvetni oblasti, a je mogoče opaziti, da potem, ko se nekateri plemiči obrnejo proti njemu in prepovedo prodajo njegovega prevoda *Nove zaveze*, svoje pisanje nekoliko priredi.³ Tako je moral ravnati tudi zaradi nasprotovanja cesarja Karla V., ki je njegove nauke obsodil že v Wormsu leta 1521 in mu je bil vse od znamenitega zbora nenaklonjen. »Pred časom sem napisal spis, namenjen nemškemu plemstvu, v katerem sem pojasnil njegove naloge in dolžnosti. (...) Sedaj pa naj usmerim svoj trud v drugo smer in zapišem, česa ne bi smeli početi, oziroma česa bi se morali vzdržati.« (Luther, 1967: II, 361.)

Traktat *Von weltlicher Obrigkeit* zaznamuje občutnejša razmejitev med versko in posvetno sfero, zasledimo pa tudi nekatere predloge o

Standes Besserung, knj. I, str. 362–425; *Von weltlicher Obrigkeit, wie weit Man ihr Gehorsam schuldig sei*, knj. II, str. 360–395. Pri spisu, namenjenemu nemškemu plemstvu, sem upošteval slovenski prevod Božidarja Debenjaka v izdaji Martin Luther, *Tukaj stojim. Teološko politični spisi*. Krtina, Ljubljana, 2002, str. 88–100, drugih prevodov pa sem se lotil sam. Pri Calvinu sem se oprl na Berlinsko izdajo iz leta 1835, ki je dostopna tudi na spletu: *Ioannis Calvini Institutio christianae religionis*, A. Tholuck, Berlin, 1834–1835, Pars altera IV, 20. str. 475–496.

3. Novembra 1522 je Friderikov sorodnik saški vojvoda Gregor z odlokom prepovedal prodajanje in kupovanje Luthrove *Nove zaveze* in zahteval izročitev vseh izvodov v zasebni lasti, za katere je ponujal tudi denarno nadomestilo.

omejitvi oblasti zemeljskih vladarjev v korist obči krščanski skupnosti. Vladarji naj bi, podobno kot na drugi strani duhovščina, skrbeli zgolj za svoje, torej posvetne zadeve, s čimer se Luther nekoliko oddalji od Marsilija. »Posvetna oblast in moč se navezujeta samo na davke, posvetne dolžnosti, čast, strah in zemeljsko lastnino. *Oblastnikov se namreč ni treba bati, kadar delamo dobro, ampak kadar delamo hudo.* (Rim 13,3.) Pavel je zemeljski oblasti torej postavil meje. Ta nima moči nad vero in Božjo besedo, ampak zgolj nad hudodelci.« (Luther, 1967: II, 380–381.) Na tem mestu bi težko ugotovili, ali so knjige, ki jih je vojvoda Gregor želel zapleniti, duhovna ali zemeljska lastnina, a o tem nekoliko kasneje.

Če je šlo v prvem Nemčevem spisu za prepletanje in integracijo duhovne sfere v posvetno, pa se zdita v drugem svetova ločena. *Weltlich* je za Luthra pridevnik, ki označuje zadeve, povezane s telesom, častjo in oprijemljivo lastnino, katerih nasprotje išče v izrazih »duhovno«, »večno«, in »nebeško«. Začutiti je mogoče tudi nekoliko slabšalno konotacijo, ki se navezuje predvsem na Avguštinovo *civitas diaboli*, v kateri častijo stvari, ne Stvarnika, če povzamemo besede starega in med protestanti nadvse cenjenega teologa. Za Luthra so dolžnosti posvetnih vladarjev zagotavljanje miru, uveljavljanje zakonov in zaščita tistih, ki jih spoštujejo (*Frommen*),⁴ na drugi strani pa kaznovanje onih, ki jih kršijo. Kristjani spoštujejo tako moralne kot državne zakone, zato vladarju niso grožnja, temveč zavezniki; »Potemtakem zakoni in posvetni meč nimajo dosti dela med kristjani, saj ti s svojim ravnanjem že sami storijo mnogo več, kot pa bi od njih zahtevali kateri koli zakoni ali nauki. Kot pravi Pavel v *Prvem pismu Timoteju*, postava ni dana za pravičnega, ampak za nepostavne.« (Luther, 1967: II, 365.) Prav zato, ker se Jezusova duhovna oblast ne navezuje na vse ljudi, ampak zgolj na duše vernikov, morajo za ostalo množico poskrbeti posvetni vladarji, ki so po Luthrovem mnenju, če seveda vladajo pravično, v zemeljski skupnosti najpomembnejši. Osrednji termin je torej »pravičnost«, ki se med drugim navezuje tudi na vladarjevo sposobnost prepoznavanja njegovih pristojnosti, kar je za

4 V Luthrovem času je bil nemški izraz *fromm* pomensko zelo blizu latinskim *iustus*, *probus*, *bonus*, pa tudi *pius*. Luther izraz uporablja predvsem, ko govori o poslušnih, poštenih in bogaboječih kristjanah, ki spoštujejo zakone.

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

Luthra nadvse pomembno. »Če vam knez ali posvetni vladar ukaže, da ubogate papeža, da verjamete v to ali ono, ali pa da izročite knjige, potem mora biti vaš odgovor tak: Ne gre, da bi Lucifer sedel zraven Boga. Gospod, dolžan sem vam pokorščino v zvezi s svojim življenjem in premoženjem. Ukažite mi, kar spada v pristojnost vaših moči, in ubogal vas bom. Če pa mi zapoveste, v kaj moram verovati, in da moram v skladu s tem ukazom izročiti svoje knjige, vas ne bom ubogal.« (Luther, 1967: II, 381.) Če bi kristjan ubogal podobne ukaze, po Luthrovih besedah ne bi bil nič boljši od tistih, ki so izročili Kristusa Pilatu.

Termin *Obrigkeit* Luther pogosto izmenjuje z izrazom *Gewalt*, ki je pomensko nekoliko natančnejši in se nanaša na točno določen element *oblasti*, ki ga lahko enačimo s *prisilo*. Semantično ga na protestantom sovražni strani zajema pojem *plenitudo potestatis*, ki se nanaša na papeževo vrhovno moč, v okvir katere sodi tudi prisila, in pa izrazi iz cerkvenega pravnega slovarja, kot so *imperium*, *auctoritas* ter v izvršnem smislu *executio*. Gre torej za posvetni meč, omenjen v *Pavlovem pismu Rimljanom*, oziroma izvršna oblast, ki je po mnenju Luthra v rokah posvetnega vladarja in mora bolj kot na človeških zakonih, ki so nemalokrat nepopolni in pomanjkljivo zasnovani, temeljiti na pravičnosti (*Recht*, *Gerechtigkeit*) ter modri presoji. Spis *O posvetni oblasti* Luther tako sklene z mislijo: »O Karlu, vojvodi Burgundskem, kroži tale zgodba. Ko je neki plemič ujel svojega sovražnika, je nesrečnikova žena prišla odkupit njegovo življenje, plemič pa ji je odvrnil, da bo možu prizanesel, če bo spala z njim. Ženska je bila krepotna, a ker jo je skrbelo za moža, je le tega vprašala, ali naj v zameno za njegovo svobodo ugodi plemiču. Mož je hotel rešiti svoje življenje in je privolil. Dan potem, ko je plemič spal z žensko, pa je moža obglavil in ji ga izročil mrtvega. Ženska se je pritožila vojvodi Karlu, ki je poslal po plemiča in mu ukazal, da jo vzame za ženo. Dan po poroki ga je dal obglaviti, ženska, katere čast je bila tako oprana, pa je dobila vse njegovo premoženje. Res primerna kazen za hudodelstvo, vredna velikega vladarja. Noben papež, odvetnik ali knjiga ne bi mogli pripraviti vojvode k taki rzsodbi. Tej sta botrovala zgolj njegova modrost in razum, ki sta koristnejša od vseh zakonov in knjig.« (Luther, 1967: II, 393–394.)

TOMAŽ JURCA

Vladar mora torej ravnati modro, saj ga je postavil Bog, njegova odločitev pa je nad zakoni. V tem okviru je treba razumeti tudi Luthrovo ostro obsodbo kmečkih uporov in s tem povezanih vojn, ki so tisti čas pustošile po Nemčiji. Njegova kritika je tu predvsem teološke in ne priložnostne narave, kot mu je očital Thomas Münzer, ki ga je označil za služabnika oblastnikov, saj je povsem očitno, da so uporni kmetje prekršili Pavlove zapovedi o veljavnem sistemu zemeljske oblasti. Luthrovo pojmovanje oblasti je precej blizu Trubarjevim mislim v *Cerkovni ordningi* (Trubar, 1973: 64),⁵ kjer je mogoče prebrati, da je državna oblast koristna, saj zagotavlja varnost in urejenost. Če Nemeč po eni strani zahteva od gosposke pravičnost, po drugi ne najde biblične legitimacije za radikalizem nemške kmečke vojne. Podobno o legitimnosti oblastnikov razmišljata Melancthon in Anglež Tyndale, ki v svojem delu *The obedience of a christian man* hvali božji red in poudarja, da morajo vsi ljudje spoštovati oblast tako, kot spoštujejo sin očeta, žena moža in hlapec gospodarja.

*

Sorodne zamisli in primerjave zasledimo tudi v 20. poglavju IV. knjige Calvinove *Institutio Religionis christianae*. Francoski reformator zadevo zastavi z drugega, pretežno teocentričnega zornega kota. Država se tudi po njegovem mnenju ne sme vtikati v vero, ampak je njena naloga predvsem v tem, da jo ščiti. Calvinova Ženeva je tako precej bližje Savonarolovemu Novemu Jeruzalemu kot pa Marsilijevim zamislim, za katere bi lahko trdili, da so popolno nasprotje Francozovemu nauku. »Dokler smo na tem svetu, je namen posvetne oblasti, da skrbi za nemoteno javno čaščenje Boga, da ščiti čisto doktrino in ohranja Cerkev zdravo, da spodbuja ljudi k ravnanju, skladnem z zahtevami človeške družbe in pravičnosti, da jih ob sporih

5 Trubar na tem mestu močno povzema Luthrovo misel in Pavlovo pisanje. Naloga oblastnikov (Trubar jih največkrat označi z »deželsko gosposčino« ali »deželsko oblastjo«) je, da zagotavlja mir in kaznuje tatove, malikovalce ter druge prestopnike. Podobno kot Luther, obsodi puntarje, prav tako pa se z nemškim reformatorjem strinja tudi v tem, da oblast ne sme ravnati v nasprotju z Bogom. »Ali ona pak nima oblasti to malikovanje začenjati, ne trditi, kakor je Nabukadnezar trdil, ali lastni nauk od Boga (...) zmisлити inu gori pripraviti brez besede božje. Zakaj ona s tem predaleč seže čez to zapoved božjo.«

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

spravi, ter da vzdržuje in brani družbeno dobrobit in njen mir.« (Calvin, 1835: 477.)

Podobno kot Luther tudi Calvin poudarja pomembnost posvetne oblasti, ki je nujna za zagotavljanje družbenega reda in miru, a sta njeni nalogi poleg prisile tudi vzgoja in usmerjanje kristjanov. V nasprotju z Nemcem pa Francoz oblasti tudi ne postavi jasno določenih omejitev. Kot pojasnjuje Skinner (Skinner, 2005: 191),⁶ gre v tem primeru za neko vrsto pasivne pokorščine, pri argumentiranju katere pa je Calvin dokaj nedosleden, saj o njej v vsaki izdaji *Institutio* zapiše nekoliko drugače. Načeloma naj posvetne oblasti ne bi bili dolžni ubogati takrat, ko je njeno ravnanje v nasprotju z Bogom, ki jo je postavil. Bog je namreč nad njo in vsemi človeškimi zakoni ter je prva in absolutna oblast. Njegovi uslužbenci so tako duhovniki kot posvetni vladarji, za oboje pa Calvin uporablja izraze *ministerium*, *administratio*, *officium*, *functio* in *munus*, ki so precej blizu Luthrovima *Dienst* in *Amt*. Gre torej za občuten poudarek na zastopništvu oziroma opravljanju službe v imenu drugega, a s tem izrazjem Calvin nikakor ne misli zmanjšati pomena obeh oblasti. Prav nasprotno, ni je mogočnejše vlade od tiste, ki izvira od Boga, seveda če opravlja svojo službo skladno z Njegovimi navodili. Kar se tiče zadnjega pomisleka, pa Calvin zaide v protislovje ob koncu 20. poglavja, ko pravi, da je treba ubogati tudi krivoversko oblast, saj naj bi tako Bog kaznoval grehe ljudi. Naj bi torej preprosti ljudje sami razložili, ali nepravična oblast sledi navodilom višje instance, ali pa kot grešna ter družbi škodljiva institucija ravna v nasprotju z njeno voljo? Na to vprašanje Calvin v nobeni od izdaj ne ponudi jasnega odgovora.

Francoski reformator je torej zagovornik »krščanske politije«,⁷ ki bi jo Luther bržkone označil za protislovno, in ker je za tako ureditev nujna »dvojna« vlada uradnikov in duhovnikov, morajo ti sodelovati

6 Skinner trdi, da so bili reformatorji v času, ko so se nekateri oblastniki obrnili proti njim, večinoma povsem nepripravljeni, da s peresom ubranijo svojo Cerkev. Zmoti ga predvsem Calvinova teorija »pasivne pokorščine«, ki ljudstvu dopušča precej manj možnosti upora proti krivični oblasti kot pa Luthrovo pisanje.

7 Calvin v zvezi z državno oziroma politično ureditvijo navaja izraze *politia*, *ordinatio*, *gubernatio* *respublica* in *civitas*, ki so si pomensko dokaj blizu in so v besedilu razvrščeni poljubno. Nekajkrat zasledimo tudi izraz *politia christiana*, ki pa se nanaša predvsem na krščanske zakone in institucije znotraj ureditve.

in spoštovati službo drug drugega. Le tako lahko obe oblasti vodita isto telo vernikov, ki so obenem tudi državljani, in narobe. Obe skupnosti, *universitas civium* in *universitas fidelium*, je enačil že Marsilij Padovanski, a z docela nasprotnim namenom, saj je s tem hotel vključiti vse državljane/kristjane v upravljanje Cerkve in to narediti za državno institucijo. Pri Marsiliju, ki vero strogo loči od politike, je zemeljska oblast nedeljiva in jo pooseblja zakonodajalec, v katerem so posredno združeni vsi državljani oziroma verniki, pri Calvinu pa je oblast, kot rečeno, dvojna. A Marsilij je živel v drugačnem času in je svojega *Zaščitnika miru* napisal predvsem v obrambo pred zahtevami rimske Cerkve, Calvin pa se je od nje že lahko odcepil in je leta 1541 v Ženevi pomagal osnovati skupnost, katere glavni cilj je bila izgradnja (povzel jo je s Pavlovim terminom *aedificatio*) Božjega kraljestva na zemlji. Dvajseto poglavje IV. knjige dela *Institutio Religionis christianae* tako odseva nekatere zamisli, ki so jih uresničili po njegovi vrnitvi v Ženevo in so po Butzerjevem zgledu temeljile predvsem na zapovedih *Svetega pisma*. Calvin zemeljske oblastnike nagovori z besedami Josafata, četrtega kralja Jude: »Glejte, kaj boste delali, kajti ne smete soditi po človeško, ampak v imenu Gospoda, ki je z vami, ko razsojate. Strah Gospodov naj bo v vas! Pazite, kako boste delali, kajti pri Gospodu, našem Bogu ni krivice, ne pristranskosti, ne sprejemanja podkupnine. (2 Krn 19,6.) [...] Kajti, če so krivi zanemarjanja svojih dolžnosti, ne storijo krivice le ljudem, ki so jim s tem povzročili škodo, ampak tudi Bogu, čigar sveto sodbo so onečastili.« (Calvin, 1835: 479.) Kar je za Luthra pravičnost in modra presoja, je za Calvina torej strah pred Bogom. Vsak zemeljski oblastnik se mora zavedati, da so njegova usta inštrument Božje resnice, in se mora zato ravnati v skladu z njegovo besedo, zapisano v *Bibliji*. Calvinovo versko-politično razmišljanje bi po tej plati sodilo med renesančne utopije in tudi njegova družbena pravila so precej podobna tistim, ki jih zasledimo v znamenitem delu Thomasa Moora. Za razliko od drugih, predvsem aristotelovsko naravnanih teologov se z različnimi vrstami političnih ureditev in raziskavami o njihovi primernosti, kakršne zasledimo celo pri Savonaroli in njegovem *Traktatu o firenški vladi*, ne ukvarja. Prva instanca je vedno Bog, kako pa si ljudje razdelijo oblast in določijo najboljšo ureditev, je drugotnega pomena. A čeprav bi njegovo državo lahko označili za

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

dokaj strogo teokracijo, je ta v določenih pogledih kljub vsemu presegala nekatere tovrstne srednjeveške razprave in sčasoma skupaj z drugimi dejavniki pripomogla k osvoboditvi individuuma in zgodovinskemu razvoju Evrope. Tu velja omeniti predvsem njegov sistem vsem dostopnega izobraževanja, o čemer je spregovoril tudi Trubar, ter ekonomije, ki v skladu s protestantsko etiko ni zavračala dobička, kar je postopoma spodbudilo razvoj srednjega razreda.

A vrnimo se k spisom. Eno osrednjih vprašanj protestantske politične misli je bilo gotovo vezano na že omenjeno problematiko spoštovanja krivične oblasti. Leta 1554 je John Knox spraševal Bullingerja, ki je nasledil Zvinglija v Zürichu, kako ravnati v primeru, če oblastnik podleže malikovanju in krivi veri. Bullinger mu je odgovoril, da gre za zamotano vprašanje, o katerem je nadvse težko razpravljati na splošno, brez konkretnega primera, in se iz previdnosti vzdržal natančnejšega odgovora (Skinner, 2005: 189). Luther se zaradi spora s cesarjem in nekaterimi plemiči do problematike jasno opredeli v svojem spisu *Von weltlicher Obrigkeit*, Calvin pa se tudi v poznejših izdajah svoje *Institutio* raje drži Pavlovih naukov o brezpogojni poslušnosti. Prav v tem pa je najobčutnejša razlika med Luthrovo in Calvinovo mislijo o posvetni oblasti, saj prva dopušča in celo spodbuja možnost upora proti nepravilnim in krivoverskim vladarjem, druga pa podobno ravnanje večinoma obsoja. V Calvinovi teokraciji lahko o oblasti sodi le Bog, ki jo je postavil in jo lahko na takšen ali drugačen način tudi odstavi. Proti koncu 20. poglavja je zapisano: »Može in žene vežejo določene medsebojne dolžnosti, prav tako starše in otroke. A kaj, če možje in starši zanemarijo te dolžnosti? Kaj če so starši, ki naj bi lepo ravnali z otroki, strogi in grobi ter hudo nadlegujejo otroke s svojo čemernostjo (*morositas*). Če možje grobo ravnajo z ženami, čeprav so ob poroki obljubili, da jih bodo ljubili in spoštovali. Ali naj bodo zaradi tega otroci in žene manj poslušni? (...) Če nas tako pestijo nerazumni, brezobzirni in kruti vladarji, če nas zanemarjajo ali vznemirjajo s svojo nepobožnostjo in krivo vero, se najprej spomnimo svojih grehov, saj je Bog omenjeno šibo brez dvoma namenil prav tem.« (Calvin, 1835: 494.)

Sklenimo razpravo z Luthrom. Če je vladar krivičen in če ravna v nasprotju s pravo vero, ima kristjan možnost, da se mu upre. Po

TOMAŽ JURCA

mnenju Nemca ima tudi moč zemeljskih oblastnikov torej svoje meje, a so te vendarle manj stroge od omejitev, ki jih Luther določi za skupnost precej nevarnejši papeški oblasti. Zdi se, kot bi bila ostra obsodba zahtev rimske Cerkve vseskozi v središču Nemčevega pisanja in da vse politične misli izhajajo iz te takrat nadvse aktualne in pereče razprave. A navsezadnje je bil eden od poglobitnih razlogov za tovrstno pisanje tudi ustanovitev lokalne in od Rima neodvisne Cerkve. Luthrov posvetni vladar sicer je neke vrste duhovnik, a se, kot rečeno, njegova moč navezuje predvsem na »zemeljsko« Cerkev, kamor sodi imenovanje cerkvenih uradnikov in upravljanje s cerkvenim premoženjem. V spisu, namenjenemu nemškemu plemstvu, pojasni, da vladar v Božjem imenu ohranja mir in kaznuje prestopnike ter da mora imeti zato oblast nad vsem krščanskim telesom, kamor spadajo tudi papež, škofje in druga duhovščina. Luther tako konča teoretični spopad med *regnum* in *sacerdotium*, ki je zaznamoval večji del srednjega veka in je v tistem času odločilno vplival na razvoj politične misli. Dualizem papeža in cesarja v smislu dveh vzporednih in pogosto protislovnih si moči se tako umakne nekoliko sodobnejšim zamisljam, v katerih ima osrednjo vlogo posvetni vladar, ki zastopa Božjo voljo na zemlji. To pa je tudi največji prispevek tovrstnih protestantskih spisov. Seveda pri Luthru še zdaleč ne bi mogli govoriti o sodobni ločitvi Cerkve in države, a bi lahko kljub temu sklenili, da se prav z njim v evropski politični misli zgodi zasuk, ki preseže togo srednjeveško paradigmo cerkvene nadoblasti. Rimska Cerkev in njen poglavar nista več v središču evropske politike, njuni instituciji pa začneta v luči novih zgodovinskih in verskih tokov izgubljati bitko s posvetno oblastjo in njenimi zakoni, nad katere sta se vzdignili v srednjem veku.

SKLEP

Obravnavana besedila Luthra in Calvina so za razvoj zahodne politične misli pomembna iz dveh razlogov: po zgledu nekaterih srednjeveških piscev so dokončno pokopala papeške zahteve po popolni oblasti ter tako končala več stoletij trajajoči boj med papežem in cesarjem, po drugi strani pa so s svojim zagovarjanjem prvenstva

RAZPRAVE, ŠTUDIJE

posvetne oblasti pomagala zastaviti novo poglavje v evropski politični zgodovini. Seveda sta se oba reformatorja zavedala težavnosti razmerja med vladarji in novo Cerkvijo, zato so odgovori, ki jih ponujata, nemalokrat dvoumni in protislovni. Oba sta v svojih razpravah namreč razpeta med nujnostjo pokorščine Božji volji, izpričano v *Svetem pismu*, in potrebo po ohranjanju miru ter reda v družbi. Trije spisi so njun najbolj sistematičen poskus, da bi čim bolj učinkovito ustregla obema zahtevama, a je mogoče najti med mislecema kljub številnim skupnim točkam nekatera razhajanja. Medtem ko so Luthrov spis *Von weltlicher Obrigkeit* kasneje pogosto navajali v zvezi versko strpnostjo, je Calvinova posvetna oblast predvsem institucija, ki ščiti družbo, urejeno po dokaj strogih krščanskih načelih. Luther posvetni oblasti tako postavi nekatere omejitve, Calvinovemu vladarju pa so kot uslužbencu Boga in glasniku njegove volje podložniki tako rekoč vedno dolžni poslušnost. Po drugi strani pa so samostojnejše in »demokratično« organizirane kalvinistične verske skupnosti kasneje večkrat spodbujale in podpirale kritiko »krivičnih« oblasti, kakor pa so to zmogle posvetni oblasti organizacijsko podrejene luteranske Cerkve. Kljub nekaterim nejasnostim in razlikam je pisanje obravnavanih reformatorjev bilo pomemben korak naprej pri oblikovanju posvetnega družbenega reda na Zahodu in pri razvoju državnosti, kakršno poznamo danes. Toge srednjeveške paradigme, ki jih je ohranjala rimska Cerkev, so z njimi dokončno presežene. S protestanti se začne novo, v nekaterih pogledih povsem sodobno pojmovanje oblasti.

VIRI, LITERATURA

Viri:

- Savonarola, Girolamo (1996): *Trattato sul governo della citta' di Firenze*. Casale Monferrato: PIEMME. Str. 165-214.
- Calvin, Jean (1834-1835): *Ioannis Calvini Institutio christianae religionis*. Pars altera, IV, cap. XX. Berlin: A. Tholuck. Str. 475-496.
- Luther, Martin (1970): *Werke*. Izbor Siegfried Streller. Berlin-Weimar: Weltbild GmbH.

TOMAŽ JURCA

- Luther, Martin (1967): *Luthers Werke in Auswahl*. Ur. Otto Clemen. Berlin: de Gruyter and.co. I, str. 362–425; II, str. 360–395.
- Luther, Martin (2001): *Izbrani spisi*. Hieron. Ljubljana: Nova revija.
- Luther, Martin (2002): *Tukaj stojim*. Teološko politični spisi. Ljubljana: Krtina.
- Trubar, Primož (1973): *Cerkovna Ordninga*. München: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Marsilio da Padova (2001): *Il difensore della pace*. Milano: BUR.
- William of Ockham (2001): *A short discourse on tyrannical government*. Cambridge: University press.

Literatura:

- Davies, Rupert E. (1987): *The problem of authority in the continental reformers. A study in Luther, Zwingli and Calvin*. Westport: Greenwood press.
- Hoelzl, Michael; Ward, Graham (2006): *Religion and political thought*. London: Continuum.
- Höpfl, Harro (2007): *Luther and Calvin on secular authority*. Cambridge: University press.
- Höpfl, Harro (1982): *The christian polity of John Calvin*. Cambridge: University press.
- Kantorowitz, Ernst H. (1997): *Kraljevi dve telesi*. Ljubljana: Krtina.
- Morall, John B. (1997): *Political thought in medieval times*. Toronto: University of Toronto press.
- Oberman, Heiko A (1981): *Masters of the reformation. The emergence of a new intellectual climate in Europe*. Cambridge: University press.
- Skinner, Quentin (2005): *The foundations of modern political thought I, II*. Cambridge: University press.